ները ոչ այն ուժը ունեն, ոչ այն միջոցները և ոչ այն գիտութիւնը, որ կարողանան այլադաւան գրիչին կրկին իրանց մայրենի եկեղեցին դարձնել։ Եւ ո՞վ է նրան իրաւունք տուել իշխել մարդերի խղճի ու համոզմունքների վրա։ Միթէ «Մեղուի» պ. խմբագիրը չէ հասկանում, որ այժմ հանդամանքները փոխվել են, որ կրօնով միայն ապրող ազգերը, եթէ չեն ցանկանում աշնանալ, այժմ պէտք է բոլորովին այլ պայմաններ ընտրեն իրանց գոյութիւնը պահպանելու համար։ Այդ պայմանների ամենագլխաւորն է միացնել մեր ազգի բոլոր անկասկած մասները մի ամբողջութեան մէջ, ինչ կրօնի և ինչ եկեղեցու պատկանելու լինին նրանք։

Ցգէտ և մոլեռանդ է դեռ ամբոխը, առում են ոմանք, նա ազգութիւնը եկեղեցուց բաժանելու հասկացողութիւնը չունի։ Շատ ցաւալի է, եթէ այդպէս է։ Բայց մի խմբագրի ներելի չէ ամբոխի մոլեռանդութիւնը զրգռել, նրան խաւար մտքեր քարոզել։ Ազգասէր խմբագիրը պէտք է ցոյց տայ ուղիղ ճանապարհը և ոչ թէ ինքն էլ մի կողմից մոլորեցնէ։ «Մեղուի» պ. խմբագիրը մեծ ծառայութիւն արած չի լինի հայոց ազգին իր այժմեան քարոզներով։ Նրա ծառայութիւնը նմանում է այն յիսար արջի ծառայութեանը, որ ագամորդու հետ եղբայրացաւ, և նրա քնած ժամանակը, ճանճին երեսիցը քշելու համար, վեր առեց մի ահագին քար, զարկեց գլխին և սրբելի եղբոր գլուխը ջախջախեց...«Մեղուի» խմբագիրը կամենում է այսպէս վարվել մեր ազգի կէս մասը կազմող այլադաւան եղբայրների հետ, առանց մտածելու, որ նա այն հսկայական ուժը չունի, որ կարողանայ մի ահագին քար բարձրացնել...

Իսկ ինչ որ վերաբերում է այն վայրկեանին դատողութիւններին, թէ այլադաւան հայերը,—կաթոլիկ, բողոքական, հայ հօռոմ, հայ մահմեդական,—իրանց հայեր չեն համարում, եթէ նշմարելիս է, այդ իսկ խրոնիւնը պէտք է սպեպէ մեզ հասկացնել նրանց, թէ նրանք հայեր են, թէ նրանք ֆրանգներ, ինդիներ, լեմսաներ, գրիներ, քրդեր և թուրքեր չեն։ Ո՞վ է մեղադրը, որ բողոքական միսիոնարը, հռոմէական քահանան, թուրքի մոլլան աւելի խելացի և աւելի նպատակայարմար կերպով են տանում իրանց գործը, քան թէ «Մեղուի» պ. խմբագիրը, և ազգերին մոռանալ են տալիս իրանց ցեղը։

Ինդիներ, տգէտներ, դաւանաններ ամեն ազգի, ամեն կրօնի և ամեն եկեղեցու մէջ գտնվում են։ Պոլսանանները, Հաւատները, Վասպուրները, բացառական երևոյթներ են։ Լրագրութիւնը պէտք է անխոր կերպով հարուածէ բոլորին, ով որ ազգին վնաս է բերում։ Իսկ ես բոլորովին այն կարծիքը չունեմ մեր այլադաւան եղբայրների վրա, ես հաւատացած եմ, որ նրանցից շատերը մեծ ծառայութիւն արել են և անում են մեր ազգին, և աւելի անկեղծ հայեր են, քան «Մեղուի» պ. խմբագիրը և նրա պէսները։

«Մեղուն թող հասկանայ, որ իր ըմբռնքը բոլորովին հակազդային է։ Կրօնի և եկեղեցու անունով հալածանք քարոզելը ոչ մեր դարու և ոչ էլ այժմեան պահանջներին համապատասխան է։ Իբրև կղերական և իբրև անշնորհ պահանդական մի լրագրի, ես կը ներեի «Մեղուին», երբ նա յորդոր կը կարդար Էջմիածնին և անբողջ հայ եկեղեցականներին, որ նրանք թողնէին հնոյսվանաձութիւնը, և ճշմարիտ հովիւների պէս հոգէին իրանց հօտի վրա։ Բայց ո՞վ է մեղադրը, երբ հովիւները քնած են և հօտը անտէր է մնացել։—Կրկնում եմ, ես կը ներեի «Մեղուին» եթէ այսպէս կը վարվէր։ Բայց ոչ մի հասկացող մարդ չի ների նրան, երբ նա մոլեռանդութիւն է քարոզում, երբ նա ազատում է ազգի մարմնի մէջ բացված հեղգերը աւելի լայնացնել և նրա մէջ թշնամութեան, ատելութեան սերմեր ցանել։

Մի այնպիսի ժամանակ, երբ թիւրքաց Հայաստանի բախտը և ապագան կախված է հայ տարրը կազմող թուրքաբնակների քանակութիւնից, «Մեղուն» աշխատում է այդ քանակութիւնը կիսով չափ պակասացնել, ասելով թէ հայ-բողոքականները, հայ-կաթոլիկները, հայ-հռոմները, հայ-մահմեդականները հայեր չեն։—Հայ կարելի է համարել միայն լուսաւորչականներին։ Ահա «Մեղուի» բոլոր վարդապետութիւնը։

Բայց ազգի վիճակը ճանաչող, ժամանակի պահանջները հասկացող մարդիկ այլապէս են մտածում։ Նրանք եկեղեցու բաժանման պատճառով ազգի ամբողջութիւնը կտոր-կտոր չեն անում, այլ ընդհակառակը, աշխատում են բաժանմունքները միացնել ազգասիրեան ամուր և հաստատուն կապերով, և ոչ թէ կրօնի անունով, որ անհնարին բան է։

Երևսուն միլիոնաչափ հայոց ազգը մեր ազգա եկեղեցականների շնորհիւ այժմ հասել է մօտ հինգ միլիոնի։ Նրա մի նշանաւոր մասը կազմում են բողոքական, կաթոլիկ, յունադաւան և մահմեդական հայերը։ Եթէ «Մեղուի» պատգամական խրատներին նայելով, մենք այդ վերջիններին խլաց անենք մեզանից, այն պատճառով միայն, որ նրանք լուսաւորչական եկեղեցուն չեն պատկանում, էլ ինչ կը մնար հայոց ազգից։ Երկրագնդի վրա ապրող ազգերից որն է այսպէս վարվում իր այլադաւան եղբայրների հետ, բացի «Մեղուի» պ. խմբագրից և նրա նման տգգասէրներից։

Ես մեր ազգի բարքը ցանկացող և նրան դէպի կեանքի ուղիղ ճանապարհը առաջնորդող գործիչների արձագանքը գտնում եմ «Մշակի» մէջ, և ցանկանում եմ նրանց յաջողութիւն։

Մի լուսաւորչական հայ

ՆԱՄԱԿ ՂՈՒԲԱՅԻՑ

—

1 օգոստոսի, 1880

Ղուբան մի փոքրիկ քաղաք է, որի ազգաբնակութեան մեծամասնութիւնը կազմում են թուրքերը։ Հայերը հազիւ թէ այստեղ լինեն մի չորս տարիւր տուն և նոքա ևս մեծ մասամբ գաղթականներ են։ ունեն մի եկեղեցի, որ միշտ փակ է լինում, որովհետև այստեղի քահանան մտադրութիւն ունի իր որդին Մօսկվա տանելու և ահա վեց ամիս է, որ պատրաստվում է այդ ճանապարհորդութեան համար, այս պատճառաւ ևս եկեղեցի չէ յաճախում, թէև ոչ մի անգամ ոչ պատ, ոչ մի մարտնաթիւն և ոչ մեռել է մեզանից դուրս...(Լենին նոյնպէս և մի ուսումնարան, որի մէջ այժմ միայն մի քանի կոտրտված հայերներ են նկատվում և որի պատուհանից երբեմն երբեմն դուրս են նայում մի քանի վախտաց կանայի գլուխներ։

Մարդասպանութիւն և աւազակութիւն պատեղ սովորական բաներ են։ Այսպիսի դէպքեր կրկնվում են ամեն օր, և «մեն որ ես դուռ կը լսէք այստեղ սպասելիսան լուրը քաղաքի մէջ, Դուռ հանգիստ նստած մնա սենեակում, յանկարծ լսում էք մի անսովոր աղաղակ փողոցում, դուրս էք գալիս և ահա ձեր առաջ փռած է մէկը պատառված գլխով, իսկ մնացեալ վիրաւոր ձեռներից բաց քարշում են իր տունը։ Անցորդները առանց կանգնելու մի անտարբեր հայեաց են ձգում փողոցում փռված դիակի և վիրաւորի վրա. Նրանց համար այդ սովորական մի տեսարան է, որը չէր կարող հետաքրքրել նրանց։ Այդպիսի դէպքեր կրկնվում են միշտ թուրքերի մէջ. Նրանք կամ հետանում են մահմեդական ֆանատիկոսութեան երկու աղանդի (չիսների և սիննիթների) հետևողների մէջ և կամ արևելեան կասկածի դէպի կիրը։

Երկու առանձին աղանդի հետևող բարեկամներ, որոնք երեխայութիւնից միասին են մեծացած, չեն խնայի յաճախանակութիւն ուզարկել իրարու, եթէ մէկը համարձակվի վիրաւորել միւսի կրօնական ինքնասիրութիւնը։

Եթէ մէկը նկատած է փողոցով անցնողի անզգոյշ ակնարկը դէպի իր բաց դուռը, այն բոպէին, երբ իր կինը կանգնած է դրանը կամ բացում, չէ կարող հանգիստ սպրել մինչև որ յաճեան չը խառաբանէ նրա անզգոյշ նայուածքը։

Մի քանի որ սրանից առաջ, երբ քաղաքի առաջին սատանան ասանելով, մտնում էի սատանիայի սենեակը, ես նկատեցի այնտեղ մի երիտասարդ թուրքի, որ տարիք մի լինէր 16 կամ 17 տարեկան, մի այնպիսի տարիք, երբ թրքուհին արդէն կատարեալ կին է, երբ հասարակին կրնայի տակ նրա կուրծքը և զգացումը հասունացած են լինում. Նա գեղեցիկ էր, ինչպէս Մահամմէտի դրախտի հուրիներից մէկը։ Թրքուհուն յատուկ նրա սևաբակ, կրքոտ աչքերը կրակներ էին ցոյցտում, իսկ գունատ այտերը, դողդողուն շրթունքը յայտնում էին նոյն բոպէին հոգեկան տրամադրութիւնը։ Այդ գրութեան մէջ անկարելի էր, որ նա չը գրաւէր մի երիտասարդ ճանապարհորդի ուշադրութիւնը։ Ես մօտեցայ նրան, մտածելով ասել մի կոմպլիմենտ, որը այնքան անտեղի է այդ կրքոտ արարածները։

—Օրիորդ, ներեցէք իմ անտեղի հարցմանս, կարծում դուք ես ճանապարհորդ էք ինձ նման, հարցրի ես նրան։

Նա բարձրացրեց ինձ վրա իր զարմացկոտ, երկիւղոտ, մեծ սևորակ աչքերը, և նկատելով իր առաջ մի անծանօթ հայ, մի անսովոր ձիգ արձակելով, փաթաթվեց իր չալի մէջ։

Ես զարմացած յետ քաշվեցի մի երկու քայլ, բայց այդ բոպէին նկատեցի սենեակի մի անկիւնում մի երիտասարդ, որին մինչև այդ բոպէ չէի նկատած, և որը հրացանը ինձ ուղղած, պատրաստվում էր արձակելու. ես նետուեցի մի կողմ և զգացի մի թրթռալի ամուսնացած կանանց մի զրաղրի, ես կը ներեի «Մեղուին», երբ նա յորդոր կը կարդար Էջմիածնին և անբողջ հայ եկեղեցականներին, որ նրանք թողնէին հնոյսվանաձութիւնը, և ճշմարիտ հովիւների պէս հոգէին իրանց հօտի վրա։ Բայց ո՞վ է մեղադրը, երբ հովիւները քնած են և հօտը անտէր է մնացել։—Կրկնում եմ, ես կը ներեի «Մեղուին» եթէ այսպէս կը վարվէր։ Բայց ոչ մի հասկացող մարդ չի ների նրան, երբ նա մոլեռանդութիւն է քարոզում, երբ նա աշխատում է ազգի մարմնի մէջ բացված եղեգները աւելի լայնացնել և նրա մէջ թշնամութեան, ատելութեան սերմեր ցանել։

Մի այնպիսի ժամանակ, երբ թիւրքաց Հայաստանի բախտը և ապագան կախված է հայ տարրը կազմող թուրքաբնակների քանակութիւնից, «Մեղուն» աշխատում է այդ քանակութիւնը կիսով չափ պակասացնել, ասելով թէ հայ-բողոքականները, հայ-կաթոլիկները, հայ-հռոմները, հայ-մահմեդականները հայեր չեն։—Հայ կարելի է համարել միայն լուսաւորչականներին։ Ահա «Մեղուի» բոլոր վարդապետութիւնը։

Բայց ազգի վիճակը ճանաչող, ժամանակի պահանջները հասկացող մարդիկ այլապէս են մտածում։ Նրանք եկեղեցու բաժանման պատճառով ազգի ամբողջութիւնը կտոր-կտոր չեն անում, այլ ընդհակառակը, աշխատում են բաժանմունքները միացնել ազգասիրեան ամուր և հաստատուն կապերով, և ոչ թէ կրօնի անունով, որ անհնարին բան է։

Երևսուն միլիոնաչափ հայոց ազգը մեր ազգա եկեղեցականների շնորհիւ այժմ հասել է մօտ հինգ միլիոնի։ Նրա մի նշանաւոր մասը կազմում են բողոքական, կաթոլիկ, յունադաւան և մահմեդական հայերը։ Եթէ «Մեղուի» պատգամական խրատներին նայելով, մենք այդ վերջիններին խլաց անենք մեզանից, այն պատճառով միայն, որ նրանք լուսաւորչական եկեղեցուն չեն պատկանում, էլ ինչ կը մնար հայոց ազգից։ Երկրագնդի վրա ապրող ազգերից որն է այսպէս վարվում իր այլադաւան եղբայրների հետ, բացի «Մեղուի» պ. խմբագրից և նրա նման տգգասէրներից։

Ես մեր ազգի բարքը ցանկացող և նրան դէպի կեանքի ուղիղ ճանապարհը առաջնորդող գործիչների արձագանքը գտնում եմ «Մշակի» մէջ, և ցանկանում եմ նրանց յաջողութիւն։

Մի լուսաւորչական հայ

Այսքանը դեռ զարմանալի չէ, որ իրաւագէտ վարագասէր զանգատութեան է տուել իր Ներսը խղճի մտաք քննելը, ով գիտէ գուցէ նա չատ այլ և այլ գործերով զբաղված էր՝ ժամանակ չունէր մեր պատմութիւնը ուսումնասիրելու. բայց մեզ բոլորովին դա է զարմացնում, թէ ինչպէս մի վարդապետ գրիչը ձեռքն առաւ ու գրից ամուսնութեան վրա և մոռացաւ մի խօսք ասել «կուսակրօնութեան մասին։ Ահա սա անհասկանալի է բացարձակապէս Արդեօք մոռացաւ կամ արգելված էր, կամ թէ խղճմտանքը միջամտեց։ Ո՞վ գիտէ։ Սակայն սա մի կարևոր հարց էր, որ ստիպում ու գլխով վերաբերում էր յոգնածաղիր վարդապետի առարկային, և պէտք է ասել, որ նա ոչ միայն կապ ունէր Նորա անձի հետ, այլ իրանից աւելի և նուազ արքեպան «կուսակրօնների» կեանքի հետ էլ և թէ դա հետաքրքրում է յանչափ նոյնպէս և մեզ։ Մենք դեռ չենք հասկանում թէ երբ, ուր, ումի ձեռքով և ինչ կերպով մտաւ մեր մէջ և այդքան արմատացաւ այդ «կուսակրօնական» սխտեմը, որ հիմա հաղարաւորների համար անտանելի բեռ է դարձել։ Մենք գիտենք, որ մեր առաքելադաս Լուսաւորիչը ամուսնացած էր. մեզ յայտնի է որ նորա որդիքը՝ Արիստակէս և Վրթանէս ամուսնացած էին. Վրթանէսը ունեցաւ երկու որդիք՝ Յուսիկ և Գրիգորիս. սա էլ գիտենք, որ Յուսիկն էլ էր ամուսնացած և ունէր երկու անօրէն զաւակներ՝ Պապ և Աշխանդիսէ։ Այս վերջնոյս որդին էր մեծն Ներսէս կաթուղիկոսը, որ նա էլ ամուսնացած էր և որի որդին մեծն Սահակ Պարթևն զարմանալի մի դրագիր, ես կը ներեի «Մեղուին», երբ նա յորդոր կը կարդար Էջմիածնին և անբողջ հայ եկեղեցականներին, որ նրանք թողնէին հնոյսվանաձութիւնը, և ճշմարիտ հովիւների պէս հոգէին իրանց հօտի վրա։ Բայց ո՞վ է մեղադրը, երբ հովիւները քնած են և հօտը անտէր է մնացել։—Կրկնում եմ, ես կը ներեի «Մեղուին» եթէ այսպէս կը վարվէր։ Բայց ոչ մի հասկացող մարդ չի ների նրան, երբ նա մոլեռանդութիւն է քարոզում, երբ նա աշխատում է ազգի մարմնի մէջ բացված եղեգները աւելի լայնացնել և նրա մէջ թշնամութեան, ատելութեան սերմեր ցանել։

Մի այնպիսի ժամանակ, երբ թիւրքաց Հայաստանի բախտը և ապագան կախված է հայ տարրը կազմող թուրքաբնակների քանակութիւնից, «Մեղուն» աշխատում է այդ քանակութիւնը կիսով չափ պակասացնել, ասելով թէ հայ-բողոքականները, հայ-կաթոլիկները, հայ-հռոմները, հայ-մահմեդականները հայեր չեն։—Հայ կարելի է համարել միայն լուսաւորչականներին։ Ահա «Մեղուի» բոլոր վարդապետութիւնը։

Բայց ազգի վիճակը ճանաչող, ժամանակի պահանջները հասկացող մարդիկ այլապէս են մտածում։ Նրանք եկեղեցու բաժանման պատճառով ազգի ամբողջութիւնը կտոր-կտոր չեն անում, այլ ընդհակառակը, աշխատում են բաժանմունքները միացնել ազգասիրեան ամուր և հաստատուն կապերով, և ոչ թէ կրօնի անունով, որ անհնարին բան է։

Երևսուն միլիոնաչափ հայոց ազգը մեր ազգա եկեղեցականների շնորհիւ այժմ հասել է մօտ հինգ միլիոնի։ Նրա մի նշանաւոր մասը կազմում են բողոքական, կաթոլիկ, յունադաւան և մահմեդական հայերը։ Եթէ «Մեղուի» պատգամական խրատներին նայելով, մենք այդ վերջիններին խլաց անենք մեզանից, այն պատճառով միայն, որ նրանք լուսաւորչական եկեղեցուն չեն պատկանում, էլ ինչ կը մնար հայոց ազգից։ Երկրագնդի վրա ապրող ազգերից որն է այսպէս վարվում իր այլադաւան եղբայրների հետ, բացի «Մեղուի» պ. խմբագրից և նրա նման տգգասէրներից։

Ես մեր ազգի բարքը ցանկացող և նրան դէպի կեանքի ուղիղ ճանապարհը առաջնորդող գործիչների արձագանքը գտնում եմ «Մշակի» մէջ, և ցանկանում եմ նրանց յաջողութիւն։

Մի լուսաւորչական հայ

ՆԱՄԱԿ ՂՈՒԲԱՅԻՑ

—

1 օգոստոսի, 1880

Ղուբան մի փոքրիկ քաղաք է, որի ազգաբնակութեան մեծամասնութիւնը կազմում են թուրքերը։ Հայերը հազիւ թէ այստեղ լինեն մի չորս տարիւր տուն և նոքա ևս մեծ մասամբ գաղթականներ են։ ունեն մի եկեղեցի, որ միշտ փակ է լինում, որովհետև այստեղի քահանան մտադրութիւն ունի իր որդին Մօսկվա տանելու և ահա վեց ամիս է, որ պատրաստվում է այդ ճանապարհորդութեան համար, այս պատճառաւ ևս եկեղեցի չէ յաճախում, թէև ոչ մի անգամ ոչ պատ, ոչ մի մարտնաթիւն և ոչ մեռել է մեզանից դուրս...(Լենին նոյնպէս և մի ուսումնարան, որի մէջ այժմ միայն մի քանի կոտրտված հայերներ են նկատվում և որի պատուհանից երբեմն երբեմն դուրս են նայում մի քանի վախտաց կանայի գլուխներ։

Մարդասպանութիւն և աւազակութիւն պատեղ սովորական բաներ են։ Այսպիսի դէպքեր կրկնվում են ամեն օր, և «մեն որ ես դուռ կը լսէք այստեղ սպասելիսան լուրը քաղաքի մէջ, Դուռ հանգիստ նստած մնա սենեակում, յանկարծ լսում էք մի անսովոր աղաղակ փողոցում, դուրս էք գալիս և ահա ձեր առաջ փռած է մէկը պատառված գլխով, իսկ մնացեալ վիրաւոր ձեռներից բաց քարշում են իր տունը։ Անցորդները առանց կանգնելու մի անտարբեր հայեաց են ձգում փողոցում փռված դիակի և վիրաւորի վրա. Նրանց համար այդ սովորական մի տեսարան է, որը չէր կարող հետաքրքրել նրանց։ Այդպիսի դէպքեր կրկնվում են միշտ թուրքերի մէջ. Նրանք կամ հետանում են մահմեդական ֆանատիկոսութեան երկու աղանդի (չիսների և սիննիթների) հետևողների մէջ և կամ արևելեան կասկածի դէպի կիրը։

Երկու առանձին աղանդի հետևող բարեկամներ, որոնք երեխայութիւնից միասին են մեծացած, չեն խնայի յաճախանակութիւն ուզարկել իրարու, եթէ մէկը համարձակվի վիրաւորել միւսի կրօնական ինքնասիրութիւնը։

Եթէ մէկը նկատած է փողոցով անցնողի անզգոյշ ակնարկը դէպի իր բաց դուռը, այն բոպէին, երբ իր կինը կանգնած է դրանը կամ բացում, չէ կարող հանգիստ սպրել մինչև որ յաճեան չը խառաբանէ նրա անզգոյշ նայուածքը։

Մի քանի որ սրանից առաջ, երբ քաղաքի առաջին սատանան ասանելով, մտնում էի սատանիայի սենեակը, ես նկատեցի այնտեղ մի երիտասարդ թրքուհի, որ հարիւր մի լինէր 16 կամ 17 տարեկան, մի այնպիսի տարիք, երբ թրքուհին արդէն կատարեալ կին է, երբ հասարակին կրնայի տակ նրա կուրծքը և զգացումը հասունացած են լինում. Նա գեղեցիկ էր, ինչպէս Մահամմէտի դրախտի հուրիներից մէկը։ Թրքուհուն յատուկ նրա սևաբակ, կրքոտ աչքերը կրակներ էին ցոյցտում, իսկ գունատ այտերը, դողդողուն շրթունքը յայտնում էին նոյն բոպէին հոգեկան տրամադրութիւնը։ Այդ գրութեան մէջ անկարելի էր, որ նա չը գրաւէր մի երիտասարդ ճանապարհորդի ուշադրութիւնը։ Ես մօտեցայ նրան, մտածելով ասել մի կոմպլիմենտ, որը այնքան անտեղի է այդ կրքոտ արարածները։

—Օրիորդ, ներեցէք իմ անտեղի հարցմանս, կարծում դուք ես ճանապարհորդ էք ինձ նման, հարցրի ես նրան։

Նա բարձրացրեց ինձ վրա իր զարմացկոտ, երկիւղոտ, մեծ սևորակ աչքերը, և նկատելով իր առաջ մի անծանօթ հայ, մի անսովոր ձիգ արձակելով, փաթաթվեց իր չալի մէջ։

Ես զարմացած յետ քաշվեցի մի երկու քայլ, բայց այդ բոպէին նկատեցի սենեակի մի անկիւնում մի երիտասարդ, որին մինչև այդ բոպէ չէի նկատած, և որը հրացանը ինձ ուղղած, պատրաստվում էր արձակելու. ես նետուեցի մի կողմ և զգացի մի թրթռալի ամուսնացած կանանց մի զրաղրի, ես կը ներեի «Մեղուին», երբ նա յորդոր կը կարդար Էջմիածնին և անբողջ հայ եկեղեցականներին, որ նրանք թողնէին հնոյսվանաձութիւնը, և ճշմարիտ հովիւների պէս հոգէին իրանց հօտի վրա։ Բայց ո՞վ է մեղադրը, երբ հովիւները քնած են և հօտը անտէր է մնացել։—Կրկնում եմ, ես կը ներեի «Մեղուին» եթէ այսպէս կը վարվէր։ Բայց ոչ մի հասկացող մարդ չի ների նրան, երբ նա մոլեռանդութիւն է քարոզում, երբ նա աշխատում է ազգի մարմնի մէջ բացված եղեգները աւելի լայնացնել և նրա մէջ թշնամութեան, ատելութեան սերմեր ցանել։

Մի այնպիսի ժամանակ, երբ թիւրքաց Հայաստանի բախտը և ապագան կախված է հայ տարրը կազմող թուրքաբնակների քանակութիւնից, «Մեղուն» աշխատում է այդ քանակութիւնը կիսով չափ պակասացնել, ասելով թէ հայ-բողոքականները, հայ-կաթոլիկները, հայ-հռոմները, հայ-մահմեդականները հայեր չեն։—Հայ կարելի է համարել միայն լուսաւորչականներին։ Ահա «Մեղուի» բոլոր վարդապետութիւնը։

Բայց ազգի վիճակը ճանաչող, ժամանակի պահանջները հասկացող մարդիկ այլապէս են մտածում։ Նրանք եկեղեցու բաժանման պատճառով ազգի ամբողջութիւնը կտոր-կտոր չեն անում, այլ ընդհակառակը, աշխատում են բաժանմունքները միացնել ազգասիրեան ամուր և հաստատուն կապերով, և ոչ թէ կրօնի անունով, որ անհնարին բան է։

Երևսուն միլիոնաչափ հայոց ազգը մեր ազգա եկեղեցականների շնորհիւ այժմ հասել է մօտ հինգ միլիոնի։ Նրա մի նշանաւոր մասը կազմում են բողոքական, կաթոլիկ, յունադաւան և մահմեդական հայերը։ Եթէ «Մեղուի» պատգամական խրատներին նայելով, մենք այդ վերջիններին խլաց անենք մեզանից, այն պատճառով միայն, որ նրանք լուսաւորչական եկեղեցուն չեն պատկանում, էլ ինչ կը մնար հայոց ազգից։ Երկրագնդի վրա ապրող ազգերից որն է այսպէս վարվում իր այլադաւան եղբայրների հետ, բացի «Մեղուի» պ. խմբագրից և նրա նման տգգասէրներից։

Ես մեր ազգի բարքը ցանկացող և նրան դէպի կեանքի ուղիղ ճանապարհը առաջնորդող գործիչների արձագանքը գտնում եմ «Մշակի» մէջ, և ցանկանում եմ նրանց յաջողութիւն։

Մի լուսաւորչական հայ

Ինչ երջանիկ դրախտական վիճակ էր նա, երբ որ մեր պապերը գնում էին մեր կաթողիկոսների տունը և բարեւում նորանց կինը և սիրում նորանց որդիներին, երբ որ մեր կաթողիկոսները, եպիսկոպոսները և հայրապետները սեղան էին նստում իրանց համախումբ ընտանիքներովը. օրենսդիր ժամանակներ, նախանձելի ժամանակներ, նախանձելի թէ հոգևորականների և թէ աշխարհականների նկատմամբ։ Ոչ թէ սխալմամբ և բացառապէս է պատահել մէկի ամուսնանալը. այլ մենք տեսնում ենք մի անգամ չարք կաթողիկոսաց, որոնք հետագայում ամուսնացած նստում են հայրապետական աթոռի վրա, և այդ կաթողիկոսներն էլ չեն անծանօթ խաւարեալ դարերի մութ վարդապետներ, այլ մեր Հայաստանեայ եկեղեցու՝ հանրանշանաւոր սուրբերը և հայրապետները՝ մեր եկեղեցու առաքեալ և լուսաւորիչը Ս. Գրիգոր, Ս. Արիստակէս կաթուղիկոս, Ս. Վրթանէս կաթողիկոս, Ս. Յուսիկ կաթողիկոս, (Ս. Գրիգորիս կանանց նամատակվծքաւ) Ս. մեծն Ներսէս կաթողիկոս, Ս. մեծն Սահակ կաթողիկոս, Ս. Խաղ եպիսկոպոս՝ բոլորն էլ ամուսնացած ուսերը և դստերք ունեցող հաշվված սուրբ հայրապետներ և անուանի հիմունք մեր ազգային եկեղեցու։

Եթէ մեր եկեղեցում մէկ հատ աւանդութիւն կայ, որ անհնարելի կերպով կարող է ապացուցել, որ նա մեր նախնի և սկզբնական կաթողիկոսաց և եպիսկոպոսաց ամուսնացած լինեն է։ Մենք հայերս պարծենում ենք աւանդապատ լինել և մեր Ս. Լուսաւորչից մեզ տուած եկեղեցին և դակը սլացաւ իմ մտից։ Ես դուրս թռայ սենեակից։

—Մենք յետոյ կը սեմվենք քեզ հետ, լսվից իմ ետևից թուրք երիտասարդի ձայնը, բայց հէնց այդ բոպէին սենեակի մէջ ներս վազեցին ոստիկ մինչև գլուխը բարակ ծղրտիլը, յետոյ գէնքերի չաղաչիւն, հառաչանք, հայհոյանք և մի արիւնաթաթախ վիրաւոր գրված մի արիւնաթաթախ դիակ դուրս վազեց սենեակից։ Սենեակի դուռը շառաչմամբ գոցվեց ներսից և պատուհանի վրա նկարվեց թուրք երիտասարդի արիւնոտ, վիրաւոր դէմքը, հրացանը բռնած ձեռքում։

—Ով կը համարձակվի ներս ոտք կոխել սենեակի մէջ, նրան մատաղ կը տամ իմ գնդակին, լսվեց նրա բարկացկոտ ձայնը։

Ինչքան զարմանալի էր նկատել այդ երիտասարդի նոյն բոպէի վարքին, արիւնաթաթաւ դէմքը, նոյնքան նրա անվեհեր, բուռն բնութիւնը, նրա առնական դէմքի գեղեցկի դծագրութիւնը աւելի և աւելի գրաւում էր մարդու ուշադրութիւնը։ Սատանիայի մի քանի ծառաներ վազեցին քաղաք օգնութիւն կանչելու, իսկ ես մնացի մեծ այնտեղ մինչև կը տեղեկանայի այդ ապտուկի պատճառը. երիտասարդ թուրքը և թրքուհին զրաւած էին իմ հետաքրքրութիւնս մինչև վերին աստիճանի։ Մի քանի ժամից յետոյ երեսեցաւ քնինչը մի քանի կոզակների հետ։ Թուրք երիտասարդը, ինչպէս նկատվում էր, արիւնի կրաքից ուշաթափված էր, սենեկից լսվում էր միայն աղջկայ լացի ձայնը. Քնինչի հրամանով սենեկի դուռը կոտրելով, երիտասարդին ուշքի բերին, կապելին նրա վերքը և սկսվեց սովորական հարցումը, որից տեղեկացայ, որ երիտասարդը և աղջիկը վաղուց սիրահարված են եղել, իրենց ծնողաց կամքի հակառակ։ Աղջկայ ծնողքը նշանած են եղել նրան մի հարուստ, վաթսունամեայ թուրքի վրա, որը աղջկայ հասակով թոռներ ունի։ Երեկոյ 16 անեայ թրքուհուն, իր հարկէ, չէր կարող սիրելի լինել այդպիսի մի ամուսնութիւնն և նա վրդովում է թողնել իր ծնողքը և փախչել երիտասարդի հետ, սակայն առանի սատանիայում փախստականներին հանձնում են աղջկայ եղբայրը և ծերունի նշանած որդին և այստեղ նոցա ու երիտասարդ սիրահարի մէջ կատարվում է այն արիւնոտ դրաման, որին մենք ականատես վկայ եղանք։ Այստեղ մենք չենք կարող լռել քնինչի (որ հայ էր) կոպտութեան մասին, որը յատուկ է համարեա բոլոր հայ քնինչներին։ Դա այդ փափուկ տարիք մարդ, առանց յարգելու այն կանայի զգացումները, որոնք առիթ են տուած աղջկան այդպիսի մի քայլ անելու, թայլ էր տալիս իրան այնպիսի կոպտութեամբ վարվել աղջկայ հետ և այնպիսի խօսքեր արտասանել, որոնք երբէք չէին կարող պատիւ բերել մի փոքր ի շատ կրթված անձին։ Աղջկայ այն պատասխանի վրա «թէ նա ինքը իր կամքովն գնացած է երիտասարդի հետ, որովհետև նա վաղուց սիրում էր նրան, իսկ ծնողքը ցանկանում էին տալ նրան մի ծերուհու, որին երբէք նա չէր կարողացաւ համբերել, որ դուրս չը թողայ իր բերանից մի ամենազզուելի փողոցային չիշոց, թէ ինչպէս կը վրդովեցնի նրա կարգերը անխախտ և անսասան պահած ուենալով, բայց ուր է. մի այսպիսի յոյժ կարևոր կետում թողել են Ս. Լուսաւորչի և նորա արժանաւոր սուրբ յաջորդների ընթացքը և չեղվել, խորասոյզ եղել կուսակրօնութեան անդունդը։ Հաւանի թէ այսօր մէկ հայ համարձակվի ասելու, թէ յեսին հոգևորականները աւելի սուրբ և աւելի լուսաւորված էին քան թէ Ս. Լուսաւորիչը, մեծն Ներսէս և մեծն Սահակ, որոնք չէին հասկանում կուսակրօնութեան սրբութիւնը, այլ այս նորերն են լաւ հասկացել։ Բայց կասեմ ես ընդհանրապէս։ Ես չէ որ թէ պատմութիւնը և թէ մեր ներկայ ժամանակը մեզ հազար ու մէկ փաստեր են տալիս, որ կուսակրօնութեան կուսակիցները մի մոլոր սխտեմ են պաշտպանում, և որ մեր առաքելի նախնի հայրապետները Ս. Լուսաւորիչով հանդերձ իրանց ոյժը քաղում էին ընտանեկան կեանքի շրջանում, այդտեղ ծանօթանում էին մարդու պիտոյքների, ուրախութեանց, տրամութեանց, հոգսերի և միւս բաբառոյ կենցաղի ներկայիների հետ, և ըստ այնմ գործում էին արդիւնաւորապէս ազգի և ժողովրդի մէջ։ Իսկ ամուրի գնուսկոսաց կոչված կեանքը, կղզիացած, վանքի պատերի մէջ շրջափակված մի անբնական և փոքրաչիզ երևոյթ է, որ հաւատարապէս վտանգաւոր և վնասակար է թէ նորան հետևողի և թէ այն ժողովրդի համար, որի մէջ նա գտնվում է։ Եթէ նա գործադրվի սխտեմայով իբր մի սարդոպական օրէնք ինչպէս որ անուրանալի հիմա է։

Ա. Ամիրխանեանց

Այսքանը դեռ զարմանալի չէ, որ իրաւագէտ վարագասէր զանգատութեան է տուել իր Ներսը խղճի մտաք քննելը, ով գիտէ գուցէ նա չատ այլ և այլ գործերով զբաղված էր՝ ժամանակ չունէր մեր պատմութիւնը ուսումնասիրելու. բայց մեզ բոլորովին դա է զարմացնում, թէ ինչպէս մի վարդապետ գրիչը ձեռքն առաւ ու գրից ամուսնութեան վրա և մոռացաւ մի խօսք ասել «կուսակրօնութեան մասին։ Ահա սա անհասկանալի է բացարձակապէս Արդեօք մոռացաւ կամ արգելված էր, կամ թէ խղճմտանքը միջամտեց։ Ո՞վ գիտէ։ Սակայն սա մի կարևոր հարց էր, որ ստիպում ու գլխով վերաբերում էր յոգնածաղիր վարդապետի առարկային, և պէտք է ասել, որ նա ոչ միայն կապ ունէր Նորա անձի հետ, այլ իրանից աւելի և նուազ արքեպան «կուսակրօնների» կեանքի հետ էլ և թէ դա հետաքրքրում է յանչափ նոյնպէս և մեզ։ Մենք դեռ չենք հասկանում թէ երբ, ուր, ումի ձեռքով և ինչ կերպով մտաւ մեր մէջ և այդքան արմատացաւ այդ «կուսակրօնական» սխտեմը, որ հիմա հազարաւորների համար անտանելի բեռ է դարձել։ Մենք գիտենք, որ մեր առաքելադաս Լուսաւորիչը ամուսնացած էր. մեզ յայտնի է որ նորա որդիքը՝ Արիստակէս և Վրթանէս ամուսնացած էին. Վրթանէսը ունեցաւ երկու որդիք՝ Յուսիկ և Գրիգորիս. սա էլ գիտենք, որ Յուսիկն էլ էր ամուսնացած և ունէր երկու անօրէն զաւակներ՝ Պապ և Աշխանդիսէ։ Այս վերջնոյս որդին էր մեծն Ներսէս կաթուղիկոսը, որ նա էլ ամուսնացած էր և որի որդին մեծն Սահակ Պարթևն նորա կարգերը անխախտ և անսասան պահած ուենալով, բայց ուր է. մի այսպիսի յոյժ կարևոր կետում թողել են Ս. Լուսաւորչի և նորա արժանաւոր սուրբ յաջորդների ընթացքը և չեղվել, խորասոյզ եղել կուսակրօնութեան անդունդը։ Հաւանի թէ այսօր մէկ հայ համարձակվի ասելու, թէ յեսին հոգևորականները աւելի սուրբ և աւելի լուսաւորված էին ք

ռէ այդ վեճը աւելի ընդարձակ քննութիւնը, ես այդ չեմ կարող դուշակել, միայն ես հաստատ կարող եմ ասել, որ դեռ այդ մասին շատ արիւն պիտի հոսի, ինչպէս ես այն օրը կարողացայ նրկատել աղջկայ և տղայի բարեկամների աչքերում, որոնք բարձրանալ վրէժ, վրէժ էին ուխտում հասած արեան համար, և թուրքը միշտ կատարում է իր ուխտը..... Բայց գիտէք շաբաթներն քանի այդպիսի դէպքեր են պատահում և ինչքան արիւն են արժենում նոքա թուրքերի համար... այդ միայն այստեղ դուք կարող էք տեղեկանալ։

Ես կը ցանկանայի և մի քանի խօսք ասել տեղիս հայերի մասին, բայց նամակս երկարելու մասին թաղում եմ այդ միւս անգամվայ։

Ա. Զաքարեանց

ՆԱՄԱԿ ԿԱՂԶՈՒԱՆՑ

—

9-ին օգոստոսի

Մեր խշտալի հայրենեաց հեռաթիւները, որոնք գտնվում էն Շերակ գաւառումը և Անւոյ շրջականերում, առանձին ուշադրութիւն են դարձնում իրանց վրա։ Անցեալ 1870-ին այցելութեան առթիւ, պատահմամբ հանդիպեցայ կաղզուանցի, որ բան մատենագրաց Երասխաձոր և Արշարունիք ալ կըսուի, իր չորս կողմն շրջապատված ըլլալով լեռնային շղթաներով, կարծես թէ, գեղեցիկ ամրոց մը կը ձևացնէ։ Այս գեղեցիկ և գրաստաւոր ամրոցը Երասխաձորին մէջ, իր հովասուն վայրերովը և կանաչազարդ այգիներովը, կունայ ըսել։ Կարապ մեծատարած նահանգին մէջ, առաջին տեղը բռնած ունի, և կրնան ալ կարթարեանաց և առողջարար ըլլալով, չատերի ուշադրութիւնը և համակրութիւնը գրաւած է։ Կաղզուանի հայ բնակչաց թիւը երկու հազարէն աւելի է. ունեն մի եկեղեցի և մի վարժարան նոյն եկեղեցւոյ գաւթումը, որը անցեալ 1879 թն մեծ հոգեսարութեամբ բացված է վիճակիս այժմեան առաջնորդ գերապատիւ Գրիգորիս եպիսկոպոս Ազգանեանցի շնորհիւ։ Եկեղեցին թէ ներքուստ և թէ արտաքուստ բոլորովին անոյշ է և բնաւ չի նմանի որ և է քրիստոնէի եկեղեցու մը և ժամի, գուցէ ալ քանի մը տգէտ և ինքնահաճ գիւղերի պատճառաւ բոլորովին խանգարված ըլլալով ըսելն անգամ չարժէ.....

Հարցնելու է մէջտեղ տեղուս գտնված պատուելի հաճի աղաներին և ալեզարդ ծերունիներին թէ՝ ինչու են լուռ մնացել. մի՞թէ չեն կարող բոլորդս ալ ուր հարկն է, և թէ իրենք չը գիտեն սվքիր են իրենց եկեղեցին և ուսումնարանը հիմն ի վեր տապալողը. Չէ որ տէր-Միրզեղ և տէր-Պետրոս հարերն են, որոնք ողորմելի ժողովրդեան մէջը երկպառակութեան և տարաձայնութեան սերմեր ցանելով, չեն յագենար խռովութիւններից։ Արդեօք մեր ողորմելի ժողովուրդը մինչև երբ պիտի տանջվի այս տեսակ չանխնդիր և փառամոլ հոգեւորականների պատճառաւ։

Քանի մը խօսք ալ ըսենք ուսումնարանի մասին. տեղւոյս հոգաբարձուների ջանքով կարգադրութիւնները բնաւ չեն թողարարում մեզ լռելու, որովհետև նոքա իրենց կեղծ վարմունքներով հասարեաս հիմնատակ ըրին թէ եկեղեցին և թէ ուսումնարանը։ Այն ինչ ասկէ քանի մը ամիսներ առաջ, նոյնիսկ ուսուցիչ պարոն Միհրան Քարտաշեանցը աչքատեսությամբ դպրոցը բաւական բարեկարգ վիճակի մէջ էր և յառաջդէմ։ Այսքը միչեալ պարոնի հրաժարման պատճառաւ դպրոցի հետքն անգամ հալեա է նշմարվում և միայն եկեղեցական արդիւնքով է պահպանվում անոր գոյութիւնը, որ չատ դժուարին է։ Ուրեմն թող Թոփալեանց Գասպր և Գաֆրդ, կարդ և Մարտոյ ի-մատասուն գրիչները, ընարեն իրենց չարն ու բարին և հասկան թէ ինչ է պահանջում ժողովուրդը, որովհետև գիւրին չէ հոգաբարձուի անուն կրելը և՝ ի զուր տեղը եկեղեցական ստակը վատնել և ոչինչ արդիւնք չը ցոյց տալ։

Վ.արամ Ասպետեանի

ՆԱՄԱԿ ԹՄԲԱԳՐԻՆ

—

Թէհրան, 14 յուլիսի

Այսօր ուղարկեցի ձեր անուամբ փոստայի ձեռագիր (21) քան և մէկ ռուս ինչէնթիալ մնացորդ այն հանդանակութեան, որ բացվեցաւ Թէհրանում՝ ի նպաստ Վանայ ողբոյց, զոր յուսով եմ, որ պիտի է ստանաք փոստատէն, և նեղութիւն քաշել զմեզ յուղարկել Կ. Պոլսի կենտրոնական մասնաժողովի ձեռքը։

Կայ և մի փոքրիկ գումար ապահովի մնացած, զոր ստանալուս պէս պիտի փութամբ յղել ձեզ։

Ես այժմ խնդրում ընդունել մեր և Թէհրանի հասարակութեան շնորհակալութիւնը այն նեղութեան համար, որ յանձն էք առել հասցնել մեր նուիրատուութիւնները ըստ պատկանելոյն։

Ի դիմաց մասնաժողովոյս Ջանամ Մասեհեանց

ՆԱՄԱԿ ԹՄԲԱԳՐԻՆ

—

Թիֆլիս, 12-ին օգոստոսի

Օգոստոս 8 թուականով Ղ. Պոլսէն մեզ հասած մասնաւոր նամակ՝մը ստանկանութեան բարձրագոյն նախարար Հաֆիզ բաշային պաշտօնակցելու պատճառը հետեւեալ կերպով նկարագրած է։

Մահմետական հաղարապետի մը 12 տարեկան աղջիկը Զամբոնա կոչուած ամարային մի գիւղն Սուլթան Պայազիտ անուն Կ. Պոլսոյ մի տանուտէրի թաղը բնակող բաշայի մը տունը այցելութեան կերթայ Հաֆիզ բաշան դիպուածաբար կը տեսնէ որ աղջիկը (նաչտիքը) այսինքն ըստ իսլամական սովորութեան, երեսին ծածկած բարակ և թափանցիկ մնտաքեայ քօղը, փոխանակ կրկնծալ լինելու մնծալ է, մի օրինաւոր քօղ որ կարելի է թրքաց նուէրը բարոյականը խանգարիչ և տոտրազդեներին ալ գայթակղեցուցիչ մի՝ չար օրինակ լինի։ Ահա այս ազնիւ կրօնական զգացմունքներէն մղեալ հոգին վառեալ, Հաֆիզ բաշան իսկոյն բաշային տունը կը մտնէ աղջիկը պահանջելու. պարզ բան է, որ հիւրընկալ բաշան դիմադրութիւն ընելով աղջիկը յանձնել չի ուզեր. Հաֆիզ բաշան կը կանգնի և հեռ խոսմ մը ոստիկանութեան զինուորներ տանելով բաշային տան դռները կոտրել կը տայ և աղջիկը ձերբակալելով կը բանտարկէ։ Թեղմ աղջիկը ան ու սարսափէն բանտին մէջ սաստիկ կը հիւանդանայ և կը սկսի արիւն փսխել։

Հիւրընկալ բաշան անմիջապէս սուլթանին ադերսագիր մատուցանելով արդարութիւն կը պահանջէ, գաղը կը սկսի, աղջիկը բանտէն կազատուի։ Այս միջոցին Հաֆիզ բաշան ամենասոսկալի ոգորմելի դրութիւն մը կը ստանայ, այն է դաղը քննված ժամանակը ոստիկանութեան գանձէն 3500 ոսկի գողանալը կը յայտնվի։ —Այժմ ընթերցողք կարող էն գտնել աղջկան մը պարկեշտութիւնը այսպէս ամենայիմար, ծաղրելի, և բարբարոսական մղեռանդ կերպով պաշտպանող մի բարձրագոյն նախարարի քաղաքագիտութիւնը, թէ ինչ կրօնասիրական ոգով բարոյքեալ Նորահաս աղջկան մը երեսին քողին միածալ ըլլալը չէ կարող մարել, մինչդեռ արդէն մնանկացած ազգի մը փոքրը կուլ տալու համար դիրմամբ մի սատանայ ունի։ Օսմանեան կառավարութեան բարձրագոյն պաշտօնեաները եթէ այսպէս են, ուրեմն ցանազգոյները ինչ պէտք է մտնին. կարելիցի Եւրոպան ալ չարունակ Հայաստանի համար օսմանեան կառավարութեան կառաջարկէ բարենորոգութիւն, նորակազմութիւն, յաւելութիւն, վերջապէս այն ամեն լաւ իմաստ ունեցող բաները, որոնք....ութիւն...կը վերջանան։ Բան իմ կարծեաց հայերէն մի առած կայ, շատ յարմար է, ասեր աճառն ինչ ընէ, խնոցը խրատն ինչ ընէ։

Կ ը ռ ս

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Ստացանք 2 բուրլի 20 կ. մի անյայտ պարոնից յօգուտ վանի հայ սովատանջների։

—

Մի հայ պարոն բերել է մեզ մի հին հայոց ձեռագիր, հայոց դատաստանական գիրքը, որ պարունակում է իր մէջ հայոց ամբողջ հին օրէնսդրութիւնը։ Այդ գիրքն տէրը կանենում է ծախել իր գիրքը։ Այդ պատճառով մենք բաց արիւք այդ գրքի համար ստորագրութիւն և երբ գրքի տէրը բաւական փող կը ստանայ, գիրքը խմբագրութեան մէջ կը մնայ և եկող տարին նրան կարելի կը լինի ներկայացնել հնագիտական ժողովին։

—

ՄՈՍԿՎԱՑԻՑ մի անգլիացի տիկին, Միսս Պաուէլլ (Miss Powell) ուղարկեց մեզ 3 բուրլ յօգուտ վանի սովատանջների։

—

Լրագիրները հաղորդում են, որ Ներին Բարձրութիւն Կոմիսասան Փոխարքան թոյլ տուեց պ. Փիֆոեսին հրատարակել ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ մի ծաղրական ռուսաց թերթ „Фаланга“ վերնագրով։

Ստացանք ՄՈՍԿՎԱՑԻՑ պ. Նիկոլայ Ֆեոդորովիչ Պոպովից 5 բուրլ յօգուտ վանի սովատանջների։ Այդ փողը մեզ հասցրած է եղել պ. Վարազարեանի ձեռքով։

—

Թէհրանից յօգուտ Հայաստանի սովատանջների ստացած 21 ռուսաց պլուտիկէրիալը ծախեցինք ռուսաց թղթադրամի և այդ դումարից զոյացաւ 166 բուրլ 74 կոպէկ։

—

Օգոստոսի 18-ին ԹԻՖԼԻՍԻ հայոց Վանքի մայր-եկեղեցուց ոչ հեռու սպանեցին մի մարդուն։

—

ԲԱԳՈՒՄԻՑ հաղորդում են „Դրօէքա“ վրաց լրագրին, որ այնտեղ եկել են մօտ 1000 հոգի քրիստոնեայ թրքաձներ և խնդրում են որ թողնեն նրանց այնտեղ բնակվելու, բայց այս հարցը դեռ ևս վճռված չէ։

—

Այս օրերս սաստիկ անձրևի ժամանակ կայծակ ընկաւ ՄԱՄՈՒՆԿՆԵՆ գիւղում, որից սպանվեցան երկու կանայք և մէկը վիրաւորվեցաւ։

—

Օգոստոսի 14-ին, հինգշաբթի օր, ժամը 10-ին Թիֆլիսի մայր եկեղեցու գաւթում կատարվեցաւ գենեռալ Լազարեվի և նրա կնոջ հոգեհանգիստը։ Բաւական բազմութիւն կար։ Գրիգոր արքեպիսկոպոս Ազարիրենց մի քարոզ ասեց, որով ծանօթացրեց ժողովրդին հանգուցեալ գենեռալի գործունէութեան հետ։

—

ԱՍՏՐԱԽԱՆԻՑ մեզ գրում են. „Մեր քաղաքի հայ կանանց մէջ ստորագրութիւն է բացվել յօգուտ Հայաստանի սովատանջների։ Ամենակարճ ժամանակում հանգանակված է 300 բուրլուց աւելի և ստորագրութիւնը դեռ չարունակվում է։“

—

ԹԻՖԼԻՍԻ Հալաբար ասված թաղի հայոց եկեղեցիները, ինչպէս մեզ պատմում են, չատ թչուառ դրութեան մէջ են իրանց երեցփոխանների անհոգութեան պատճառով։ Շաբաթուցց եկեղեցու երեցփոխանը ահա մի տարի է որ Թիֆլիսում չէ և եկեղեցին անխնամ է թողված, ինչի՞ են յանձն առնում երեցփոխանութեան պաշտօնը այնպիսի մարդիկ, որոնք չէին կարող այդ պաշտօնը կատարել։ Զորաքաջաւ ս. Գէորգ եկեղեցու գմբէթից այս օրերս երկու ագիւներ վայր ընկան և վիրաւորել են մի քանի աշակերտներին, որոնք գաւթումն խաղալիս են եղել։ Պ. Ց. Դաղարեանցն է երեցփոխան այդ եկեղեցու և մի և նոյն ժամանակ այդ եկեղեցու գաղջոցի ուսուցիչ է։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

—

«Polit. Corresp.» լրագրի դիպլոմատիական թղթակիցը գրում է Փարիզից։

Թէպէտ Բ. Դուռը մի կէսի մէջ դիզուած է անում, որպէս զի միւսի մէջ ընդդիմադրէ, այնուամենայնիվ ուրախութեամբ կարելի է նկատել նրա ջնջելը իր հաշիւները Զերնօզորիայի հետ վերջացնելու համար։ Հասկանալի է, որ սուլթանը կամենում է ապատվել նեռատարների ցոյցից։ Բայց այդ Բ. Դուռը ցանկանում է Գուլցինիօ յանձնել Զերնօզորիային։ Արտաքդ համոզված են, որ Սկուտարի ուսումնարանի թիւրքաց զօրքերը կը փորձեն փաստել այն դիրքերը, որոնք այժմ արանցիների ձեռքին են։ Եթէ Ալբանական միութիւնը չը համոզվի թողնել այդ դիրքերը, թիւրքաց կառավարութիւնը անպատճառ կը յանձնի Զերնօզորիային Գուլցինիօ քաղաքը։ Այսպէս թէ այնպէս թիւրքիայի դրութիւնը չափազանց վատ է։ Գուլցինիօ նաւահանգստաց Զերնօզորիայի համար շատ նշանաւոր է։ Ռուսական խնդիրը, ինչպէս երևում է, երկարատև բանակցութիւնների շրջանն է հոսել։ Դեռ ևս յայտնի չէ, արդեօք պետութիւնները կը հերքեն Բ. Դրան նոր նկատողութիւնները։ Ցոյս կայ, որ պետութիւնները այդպիսի մեծ կընդունեն։ Թիւրքիայի ամրոցութեան ապահովութեան հարցը Ռուսաստանին դիզումներ անելուց յետոյ, պետութիւնների կողմից արգելքների չէ հանդիպում։ Միայն թէ Ռուսաստանը պէտք է առաջ տիրէ իրան վիճակված երկիրները։ Ցնծոյ անհրաժեշտ է վերանորոգութիւններ մտցնել ինչպէս ներքսական, նոյնպէս և ասիական Թիւրքիայի մէջ։ Այս կողմից Բ. Դուռը բոլորովին չէ կատարել իր վրա արած պարտականութիւնները։ Եթէ նա չի բարկանալ այժմեան կարգերը, Եւրոպայից ոչ ապահովութիւն և ոչ դրամ կարող է ստանալ։ Ռուսական սահմանների վերաբերութեամբ լուր է տարածված, որ Ռուսաստանը հրաժարվում է մանանցել ստիպողական միջոցներից։ Այսուհետև հաւատացնում են, որ Ռուսաստանը չի խոսիլ ներքսական միութիւնը և մենակ չի գործի։ Ոտար երկիրներում Գամբետայի ճառին աւելի մեծ նշանակութիւն են տալիս, քան թէ նա ունի այստեղ։ Ֆրանսիայի մէջ այդ ճառը նոյն տպաւորութիւնը չը գործեց, որովհետև այստեղ ամենը խաղաղարար քաղաքականութիւն են ցանկանում։ Թէ կառավարական, թէ ազատական և թէ միապետական շրջանների մէջ ամենը խաղաղութիւն են կամենում։ Ֆրանսիական կառավարութիւնը Ռուսաստանի վերաբերութեամբ սկզբից առաջնորդող գիծ էր կատարում և եթէ նա այժմ աւելի զգոյշ է վարվում, դրա պատճառը հասարակական կարծիքի խաղաղասիրութիւնն է։ Այսուհետ ոչ ոք չէ հաւատում ոչ Ռուսաստանի և ոչ Անգլիայի պատերազմական դիտաւորութիւններին։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՒՆ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 19 օգոստոսի «Новое Время» լրագիրը հաղորդում է. Ցնծոյ յայտնեց, որ Զինաստանը կամենում է Վլադիվոյի գաշնագրութիւնը փոխարինել Իլիայի նշանագրը։ Ռուսաստանին կատարելապէս գիջելով, չը տալով Զինաստանի տիրապետութեան տակ եղած Կուլջայից և ոչ մի կտոր հող։ Ռուսաստանը չը հրաժարվելով Լիվադիայի գաշնագրութեան վերաքննելուց և պարտաւորը թերեցնելուց, պահանջում է. 1) ուղղել ռուսաց սահմանները, որպէս զի ռուսաց երկիրները ապահով լինեն գրացի չինացիների յարձակմունքներից և անկարգութիւններից, 2) զինել Կուլջայի փաթը և ցանկալի մասը Դունգիներով բնակիչներու համար, որոնց անպտիւ կը լինի զոհել Զինաստանի վրէժխնդրութեանը։ Դրա վրա էլ կանգնեցին։ Ռուսաց դիպլոմատիան բանակցութիւններ տեղափոխում է Պեկին, որտեղ ու զեղորում է Բիւոցով։

ԼՈՆԴՈՆ 18 օգոստոսի։ Լօրդերի ժողովի մէջ Գրենվիլ յայտնեց, որ Բ. Դրան պատասխանը Լիբնօզորիական հարցի վերաբերութեամբ անբաւականացուցիչ է։ Պետութիւնները քննում են այն պատասխանը, որ նրանք կը տան Բ. Դրանը։ Կարգադրված է պինուրական նաւեր ուղարկել Բաղդա, որպէս զի նրանք Դուլցինիօի մօտ գտնվեն։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 19 օգոստոսի։ Պաշտօնապէս հաղորդված է. Գիպրայիի Դիլաւոր Հրամանատար Մեծ Իշխան Նիկոլայ Նիկոլայեվիչ իր խնդրի համեմատ արձակված է Կաշաուսեից և թողված է միւս պաշտօնների մէջ։ Թագաժառանգը գվարդիայի հրամանատար է նշանակվում Մեծ Իշխան Վլադիմիր Աւեքսանդրովիչ գվարդիայի զօրաբաժնի հրամանատար է նշանակված։

ԲԱԳՈՒԶԱ, 18 օգոստոսի։ Այսուհետ հասաւ «Սվիտանա» նաւը։ Դուլցինիօի բնակիչները ալբանական զօրքերի բանակը մտան, որպէս զի ընդհանրն Դուլցինիօյի առաջ։ Թիւրքաց կանոնաւոր զօրքերը միանում են նրանց հետ։

ԲԵՐԼԻՆ, 18 օգոստոսի։ Գերմանիան ծովային ցոյցին մասնակցելու համար նշանակեց «Վիկտորիա» նաւը։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ